

**NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
KÖZIGAZGATÁS-TUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

GULYÁS ÉVA

**ETNIKAI KONFLIKTUSOK
ÉS VÁLSÁGHELYZETEK A NEMZETÁLLAMBAN**

ÁLLAM, XENOFÓBIA, GENOCÍDIUM

című doktori (PhD) értekezésének

(témavezető: Prof. Dr. Egedy Gergely egyetemi tanár)

TÉZISEI

Budapest, 2018

A KUTATÁS TÁRGYA, CÉLJA ÉS MÓDSZEREI

Kutatásom tárgya a nemzetállamokon belüli etnikai konfliktusok és válsághelyzetek jellege, és főbb formái, a xenofóbiától a genocídiumig.

Mivel az emberek mint egyének közötti viszonyokban, sőt, az elsődleges közösségeik közötti viszonyokban is általában jellegzetesebb a „másság” elfogadásánál a mássággal kapcsolatos fenntartás, ezért a politikaivá váló és államivá szélesedő etnikai folyamatokat inkább az idegenség egyéni és közösségi terekben történő *észlelése*, végső soron a *xenofobia* felől közelítettem meg, melyet nem idegengyűlöletként, hanem idegenellenességként fogtam fel.

Vagyis *egyéni szinten* inkább az idegenség el nem fogadásából indultam ki, semmint a másikkal való feltétlen azonosulásból vagy annak feltétlen elfogadásából. Ezt a megközelítést nem valamilyen általános filozófiai vagy antropológiai meggyőződés motiválta, hanem a közösségek egymás közötti viszonyaira és az e viszonyok politikaivá és államivá válásának folyamataira rávetülő *történelmi tapasztalat*. E tapasztalat azt mutatja: konkrét történelmi-társadalmi viszonyok között élő emberek csoportjai nemzeti és etnikai téren inkább viszálykodnak, ellenségeskednek, sőt harcolnak egymással, semmint feloldódnának egymás közösségeiben.

Ez a megközelítés a vizsgálati lehetőségek skálájának másik végére, *állami-politikai szinten* a nemzetek és etnikumok közötti háborúskodást, s annak legszélsőségesebb formáját, a valamely nép megsemmisítésének szándékát és valóságát, a *genocídiumot* helyezte. Ez is történelmi tapasztalat, sőt a XX. század legijesztőbb tapasztalata.

E két fogalom, a xenofóbia és genocídium, mint *kiinduló- és végpont*, tehát valóságosan is, és metaforikusan is kijelölte azokat a határokat, amelyek között kutatásaim mozogtak, és amiről ez a dolgozat szól. Az előbbi fogalom, a xenofóbia, továbbá nemcsak a határokat jelölte ki, hanem kapcsolatot is teremtett a dolgozatban vizsgált jelenségek között. A kutatás általános célja a vizsgált tárgynak – az etnikai konfliktusoknak és válsághelyzeteknek – az *e két fogalom* által kijelölt határok *közötti*, vagyis igen széles keretek között zajló elemzése és fogalmi megragadása.

Dolgozatom lényegében *állam- és politikaelméleti* jellegű, amennyiben egy államtípuson, a nemzetállamon belüli konfliktusokat vizsgálja. E vizsgálat során az e tudományterületekre (államelmélet, politikatudomány) jellemző, hangsúlyosan *társadalomelméleti és szociológiai*, valamint és kisebb részben *normatív* (jogi, erkölcsstani és axiológiai) módszerekkel közelítettem meg a tárgyat. Az államelméletet különösen vegyes jellegű, társadalmi (szociológiai) és jogi, illetve etikai vonatkozásokat vizsgáló tudománynak gondolom. A kutatók mindkét területen összevonják, és interdiszciplinárisan hasznosítják, majd szintetizálják más tudományok eredményeit. Az államelméleti megközelítést a *nemzetállami* keret, a politikaelméletit pedig az annak középpontjába állított *konfliktus* indokolta.

A tárgy vizsgálatának eszközeit illetően az *analitikus módszereket és tudásszociológiai megközelítéseket* részesítettem előnyben, a jelenségek fogalmi megragadásától a történelmi tendenciákból felsejülő főbb fejlődési irányok összehasonlításán át a különböző kontrasztok kiemeléséig. A tudásszociológiai szemlélet diskurzusok feltárására, továbbá fogalmak keletkezésének, változásának és alkalmazásának a vizsgálatára, valamint értelmezési keretek, modellek és érvelésmódok analizálására vonatkozik. Az analitikus elemzéseket *történeti* perspektívába helyeztem, noha semmiképpen sem szerettem volna, s nem is tudtam volna történettudományi jellegű vagy a történettudomány szemszögéből értékelhető dolgozatot írni. Ahogy nem végeztem empirikus szociológiai adatgyűjtést, úgy nem tartottam feladatomnak a levéltári kutatások folytatását vagy más empirikus adatok történészi feltárását sem, nem tanulmányoztam régi jegyzőkönyveket és így tovább, de – az ilyen módszerekre építő történészekkel folytatott beszélgetések során olykor kialakuló komplexusokat legyőzve – ebből még nem következtettem arra, hogy ne szólhatnék hozzá okfejtéseikhez. A fogalmi-analitikus és a konkrét folyamatok leírását adó történeti módszerek alkalmazása között igyekeztem egyensúlyt tartani; s a történeti elemzéseket a fogalomelemzés támogató eszközeként kezeltem.

A kutatások során kitértem a nemzet és etnikum különböző politikai konstellációira; a problémát ugyanakkor megvizsgáltam a másik irányból, nevezetesen az egyén és a kisebb csoportok felől kiindulva is. E tekintetben a kutatás az egyéni előítéletek, sztereotípiák, értékítéletek, atti-

tüdök irányából megformálódó közösségekkel és azok konfliktusával is foglalkozik. Mivel hangsúlyt helyeztem az idegenellenesség bizonyos aspektusaira, dolgozatomban egyes részletei *társadalomlélektani* és *interkulturális* ismeretanyagot is hasznosítottak. A kutatás és a dolgozat leghangsúlyosabb témája – s a fentebb jelzett premisszák alapján ezen talán senki sem csodálkozik – az etnikai célok érvényesítésének eszközeként használt *politikai elnyomás* és *állami erőszak* főbb formáinak elemzése. A diszkrimináció, az etnocídium és az etnikai tisztogatás, különösen pedig a népirtásokkal rendszerint együttjáró tömeggyilkosságok vizsgálata – túl azon, hogy nem teszik lehetővé a könnyed okfejtéseket – e dolgozatnak elkerülhetetlenül borús tónust kölcsönöznek. Ennek esetleges hatásait nemcsak a naturalisztikus részletek leírásnak mellőzésével próbáltam el-
lensúlyozni, hanem azzal is, hogy arra törekedtem: a szakirodalom lehető legteljesebb körére épülő, s az abban foglaltakat hasznosító szakszerűséggel közelítsem meg a kérdéseket.

A DISSZERTÁCIÓ SZERKEZETE

A dolgozatnak öt tartalmi egysége van. Az I. fejezet „*a nemzetállam változásait*” mutatja be, melyet a homogenitástól a sokféleségig tartó mozgásként értelmeztem. A II. fejezet a *nemzetállam közösségi alanyait* – a nemzetet és nemzetiséget, az etnikumot és rasszot – elemzi. A III. fejezet – címe: „A xenofóbia” – az etnikai konfliktusok és válsághelyzetek gyakran valóságos, olykor metaforikus „gravitációs pontját”, az idegenellenességet kívánja megragadni, úgy, ahogyan az egyre szélesebb társadalmi kontextusba kerül, és egyre *intenzívebb* formát öltve „politizálódik”, végül a politikai elnyomás/represszió eszköze lesz. A IV. fejezetben – „Állam, erőszak, etnikum” cím alatt – az etnikai célok érvényesítésének eszközeként használt politikai represszió és állami erőszak főbb formáit, funkcióit és következményeit tekintem át. Ezek köréből hármat – az *etnocídiumot*, az *etnikai tisztogatást* és a *genocídiumot* – külön is kiemeltem és részletesen elemeztem. E fejezet végén vetettem fel, hogy használhatjuk-e bámilyen értelemben is a „bűnöző állam” fogalmát. Az V.

fejezet, melynek címe „Következtetések”, a kutatás eredményeként megfogalmazott új tudományos eredményeket foglalja össze. A tartalmi egységeket szakirodalom jegyzéke zárja le.

A DISSZERTÁCIÓ FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

I.

Az első fejezetben a nemzetállam történeti fejlődésére vonatkozóan tettem megállapításokat. Ezek közül a legfontosabb az, hogy a nemzetállamnak két fő fejlődési korszaka van, a homogenizáló és a polietnikus politikát folytató nemzetállam. A „homogenizáló állam” kifejtését német szerzők gondolati inspirálták; így például Hermann Heller homogenitás-fogalma és Daniel Thym társadalomtörténeti elemzései. Ezeket továbbgondolva úgy láttam, hogy az újkori európai állam nemcsak *nemzetileg-etnikailag* homogenizálja a modernizálódó társadalmakat, hanem *kulturális*an (nyelvileg), *vallásilag* (például az államegyházak megteremtése révén, stb.), és *szociális*an is (ez utóbbi a korábbi társadalmi különbségek megszüntetése, vagyis egyfajta lassú egyenlősítés volt). E homogenizációs folyamatok során alakulnak ki a modern nemzetek –, amelyeket gyakran tudatos politikával hoznak létre. Bár a „homogén nemzetállam” fogalma, mint megpróbáltam bemutatni, nagyon sokféleképpen értelmezhető, és így lehet vitatni, hogy mely államokat is soroljuk ide (amint azt Georg Brunner és Romsics Ignác elemzései alapján megpróbáltam kimutatni), az mégis kijelenthető: a II. világháborúig a nemzetállamok „társadalma” (nemzeti anyaga) egyre egységesebb lett. Ez gyakran *kényszerítő politikák* eredményeként alakult így.

A II. világháború után – tekintettel az Európa közepén és közép-keleti részén elkövetett genocídiumra is – a nemzetállami politikák megváltoztak, és az egyes államok ösztönözték az etnikai-nemzeti sokféleség fennmaradását. Az erre irányuló politikát folytató államot neveztem – a szakirodalomban már korábban megjelent kifejezéssel élve – *polietnikus politikát folytató nemzetállam*nak. Erre a változásra elsősorban Nyugat-

Európában került sor, nem függetlenül azon államok demokratizálódásától. Kelet-Európában a kommunizmus viszonyai között a „nacionalizmus ilyen megfékezésre” nem került sor, így az 1990-es fordulat után létrejött régi-új államok a nemzeti és etnikai homogenizáció útját választották.

E fejezetet a multikulturalizmusra vonatkozó megállapításokkal zártam, s alap gondolatom, amit bizonyítani kívántam, az volt, hogy a nemzetállami fejlődés ún. visszaszorulása vagy korlátozódása nem is elsősorban a *globalizációnak*, hanem a *multikulturalizmusnak* tudható be. A multikulturalizmusról ugyanakkor azt állapítottam meg, hogy az nem minden nyugati társadalmat jellemez egyformán, hanem azokat különböző mértékben jellemzi. Azaz lehetséges egy ún. *multikulturalizmus-index* kidolgozása. S ilyenek már készülnek is; egyet magam is idéztem a szövegben. Ebből megállapítható, hogy elsősorban azoknak az országoknak lesz magasabb ez az indexe, amelyek esetén (1) az eredeti nemzeti önazonosság sem volt nagyon erős (Ausztrália, Új-Zéland, Kanada), valamint ahová (2) a kelet-ázsiai hitrendszereket (például konfucionalizmus, hinduizmus, taoizmus) követő népesség, vagyis olyan etnikumok vándorolnak be, amelyek az állam szerepét, valamint a társadalom köz- és magánélete közötti elválasztottságot illetően – szemben például a muzulmán vallás tanait követőkkel – könnyen össze tudják egyeztetni nézeteiket a „nyugati államfejlődés” eredményeként előállt politikai szerkezetekkel.

II.

A második fejezetben a nemzetállam nemzeti, illetőleg etnikai jellege szempontjából legfontosabb közösségeket – nemzet, etnikum, rassz – elemeztem. A nemzet esetében – lényegében a sztenderd szakirodalom alapján – azt mutattam ki, hogy az *történeti alkotás*: a nemzeteket tudatosan alkotják, „megcsinálják”, s ez a felfogás összeegyeztethető az ún. szubjektív, a nemzeti önazonosság konstitutív szerepét előtérbe állító nemzetfelfogással is.

Az etnikum fogalmát illetően, két lehetséges értelmezést különböztettem meg. Azt állítottam, hogy vannak olyan etnikumok, amelyek *feloldódtak valamely nemzetben* (jászok, kunok), vagy megindultak ugyan a nemzetté válás útján, de a közfelfogás szerint nem váltak egyértelműen

nemzetté (sokan idesorolják jelenleg a katalánokat). Megkülönböztettem azonban egy másik etnikum-felfogást is, ami elsősorban az Európán kívüli fejlődésben jellemző, s e tekintetben az etnikum elsősorba *származási és/vagy vallási* közösségnek tűnik.

A szakirodalom egységes abban, hogy a nemzet, ill. a nacionalizmus elméletek az elmúlt évtizedekben *eticizálódtak*; ez véleményem szerint az etnikum e kétféle jelentésének felszínre kerüléseként, ill. tudatossá válásaként is értelmezhető. Az előbbi értelemben az etnicizálódás a régi etnikumok *újjáéledését* vagy átértelmeződését jelenti, a második értelemben pedig azt, hogy az *etnikumokat* elkezdik *nemzetként* értelmezni, azt állítva vagy feltételezve, hogy azok ugyanolyanok, mint az európai nemzetek. Az etnikumok létezésében azonban a nemzettel szemben – amint arra már Fredrik Barth norvég társadalomantropológus rámutatott – nemcsak a *kulturális* értékek játszanak döntő szerepet, hanem az is, hogy e csoport *biológiailag* örökíti tovább magát. Ezért az etnicitás T. H. Eriksen megfogalmazásával az „*ágy, a vér és a kultusz*” (rokonság, vérségi leszármazás, asztaltársi viszony), valamint a közös „*szent szimbólumok*” körül forog.

E fejezetben fogalmaztam meg azt is, hogy a nemzetállam mögött álló harmadik jellegzetes közösségtípus, főleg az Egyesült Államok vonatkozásában a *rassz* lett, erre vonatkozóan azonban a vészterhes európai múlt miatt csak nagy körültekintéssel lehet megállapításokat tenni. Az amerikai felfogásban a rassz részben *percepciók közösség* (vagyis az emberek bizonyos jegyek alapján rasszként meghatározott csoportba tartozónak érzékeli önmagukat), részben az ebből kiinduló, illetőleg erre ráépülő *gondolati egység*. Ez utóbbi *társadalomlélektani* alapon konstituálódik, ám abban gyakran a történeti előzmények és a politikai viszonyok is hangsúlyozódnak. (Példa: egy fekete bőrű ember Amerikában nem egyszerűen a „*négernek*” vagy „*színes bőrűnek*” mondja magát, hanem az „*afro-amerikai*” rasszhoz tartozónak, ahol az „*afro*” az ő közösségének múltjára és ennek részeként történelmi-politikai elnyomására is utal.)

Amíg a nemzet esetében az emberek morfológiai jegyei teljesen jelentéktelenek, az etnikumok esetében bizonyos jelentőséget kaphatnak (például a csoport biológiai továbbörökítése révén), addig a rassz mint csoport kialakulásában döntő kiinduló tényezők, természetesen anélkül,

hogy közvetlenül determinálnák a csoport egyéb jellemzőit vagy meghatároznák valamely szubsztantív tulajdonságát.

III.

A harmadik fejezetben az eddig tárgyalt csoportkülönbségek *intenzitásbeli fokozatait* az egyén felől kiindulva ítélt meg. Úgy, ahogyan az egyén látja a másik, nemzethez, néphez vagy etnikumhoz tartozókat, mint idegeneket.

Egy fogalmi skálát állítottam fel, amely azt jelzi, hogy az egyén milyen intenzitási fokozatokban utasíthatja el azt a másikat, akit másfajtnak lát, mint amilyen ő maga, vagyis az idegent. A legegyszerűbb eset a *xenofóbia*, ami a különböző helyzetekben és feltételek között különböző módon bomlik ki. Egy részletesebb elemzés számára 15 lehetőséget vettem fel: 1. a másság érzékelése, 2. a mássággal szembeni ellenérzés („idegenkedés”), 3. a másság társadalmi jelenlétének megakadályozására irányuló vágy, 4. jogszerű homogenizálás, 5. gyűlöletincidens, 6. gyűlöletbeszéd, 7. társadalmi-érzületi kirekesztés, diszkrimináció, 8. gyűlöletbűncselekmény, jogi diszkrimináció (rejtett vagy elrejtteni szándékozott jogegyenlőtlenség) 10. erőszakos asszimiláció, 11. apartheid (nyílt tulajdonjogi, közjogi, családjogi stb. jogegyenlőtlenség), 12. kulturális megsemmisítés: etnocídium, 13. az etnikai tisztogatás azon formái, amelyek a népesség elűzéséhez vezetnek, 14. ki-, át- és betelepítés, deportálás, „népességmozgatás”, vagyis az etnikai tisztogatás „klasszikus” formái, 15. fizikai megsemmisítés: népiirtás (genocídium). E skála különböző lépései természetesen néhány fő csoportba sorolhatók.

Hangsúlyozom, hogy az elutasítás intenzitásának fokozatait *fogalmilag* különböztettem meg. A skála elején lévő stációkat (idegenellenesség, gyűlöletbeszéd, gyűlöletincidens, stb.) pusztán jelzésértékűen határoztam meg; az intenzívebb – politikai közegbe kerülve pedig kifejezetten veszélyes – fokozatokat a dolgozat későbbi fejezetében fogalmilag és történetileg is kibontottam.

Egy fogalmi ívet vázoltam tehát fel, ami azonban *nem* jelent *történelmi dinamikát* (vagyis az egyikből nem következik szükségszerűen a másik) és *okszági láncolatot* sem, de az etnikai konfliktusok elemzése

szempontjából hasznos. (Ez a fogalmi ív határozza meg a dolgozat gondolati ívét is, és ad magyarázatot az értekezés alcímére.)

IV.

A negyedik fejezet az előbb említett xenofóbia-skála sötétebb felét bontja ki történeti és fogalmi elemzésekben. Lényegében az *etnikai célok* érvényesítésének eszközeként használt *politikai elnyomás* és *állami erőszak* különböző fokozatait és súlyosabb formáit tárgyalja, mely a legsúlyosabb esetekben etnikai válsághelyzetekhez vezet.

1.

Ennek keretében vizsgáltam az *etnocídium* kérdését, s arra a megállapításra jutottam, hogy az etnocídiumként elgondolt állami erőszak *formailag* nagyon hasonlít a kényszerített (erőszakos) asszimilációhoz. Ez azért van így, mert az etnocídium fogalomban keveredik az intézmények felszámolásán keresztül zajló *kulturális elnyomás* (például a nyelvi diszkrimináció), az életformák átalakulásával járó *asszimilációs nyomás* (így a városiasodás során, vagy az amerikai olvasztótégely érvényesülése esetén), valamint a kulturális *örökség elpusztítása*. Az erőszakos asszimiláció és az etnocídium esetén ugyanazokat az *eszközöket* alkalmazzák, de megkülönbözteti azokat az egyes intézkedések alapján követett *cél*. Az elsónél a fő cél a *beolvadás*, a másiknál a *megsemmisítés*. Ez azonban a folyamat lassú jellege miatt gyakran nem látszik.

2.

A dolgozatban azt mutattam ki, hogy az etnikai célok érvényesítésének eszközeként használt politikai elnyomás skáláján az etnikai tisztogatás *önálló fokozatot* jelent – annak ellenére, hogy a kifejezés mögött nagyon *vegyes tevékenységekről* van szó.

E tevékenységeket először a horvát Dražen Petrović írta le 1994-ben, akinek elemzése azóta is érvényes megközelítésnek tűnik. Az ide sorolható magatartások ugyanakkor a nemzetközi büntetőjogban különböző tényállásokat jelentenek, és nem is mindig minősülnek bűncselekménynek, ezért az etnikai tisztogatás *nem önálló jogi fogalom*, bár szociológiai

és politikai értelemben ennek ellenére is *összetartoznak* és önálló típusú alkotnak. E tevékenységek főbb formái: 1. jogkorlátozó adminisztratív intézkedések, 2. diszkriminatív hatósági lépések, 3. lakosságot megfélemlítő-terrorizáló döntések, 4. erőszakos katonai műveletek. Ezeken az elsősorban a boszniai és délszláv tapasztalatokat tükröző tevékenységeken túl – s ennyiben kiegészítve Petrović munkáját – az etnikai tisztogatás legjellegzetesebb megvalósítási eszköze még a *deportálás, népességcsere, népességmozgatás*, melynek legismertebb eseteire a II. világháború előtt, alatt és után került sor Európában.

Az etnikai tisztogatásba sorolt magatartások e *vegyes* jellege miatt nehéz elhatárolni azt a népiirtás kezdeti formáitól, s gyakorlatilag is jellemző, hogy az etnikai tisztogatások sokszor átalakulnak népiirtássá. A két fogalom közötti határok képlékenyek.

3.

Részletesen foglalkoztam a genocídiummal, s a dolgozat egyik fő megállapítása e területen az, hogy a genocídium fogalma az 1948 óta eltelt 70 évben *komplexé* vált. Az eredetileg jogi jellegű fogalom mellett – miközben azt évtizedeken át nem alkalmazták bíróságon – kialakult egy politikai genocídium fogalom is. Ez lényegében az etnikai célú megsemmisítést a tömeggyilkosságok felé közelítette. Bemutattam, hogy a fogalom mögötti elméleti problémákat a szakirodalom alternatív kategóriák alkalmazásával (*democídium, politicídium, holodomor, linguaicídium ökoicídium, urbicídium, stb.*) próbálta meg áthidalni; ezek a kísérletek azonban többnyire sikertelenek voltak.

Áttekintettem a holokauszttal jellemzőit megadó szakirodalom fő vonalait, s azt találtam, hogy a *genocídium* és a *holokauszttal* fogalmi viszonyait illetően öt jellegzetes megoldás és érvelési mód létezik. Az első szerint a holokauszttal a *népiirtások egyike*, s mindazokkal a jellemzőkkel rendelkezik, mint a többi genocídium, miközben nincsennek speciális vonásai. A második szerint a holokauszttal és a más népeket célba vevő népiirtásoknak vannak *egyedülálló* (egyedi) és más népiirtásokkal *közös* vonásai, vagyis úgy vannak közös jellemzői, hogy mindkettőnek vannak egyedi jellemzői is. A harmadik szerint a holokauszttal és a népiirtásoknak nincsenek közös vonásai; vagyis a holokauszttal teljesen *egyedi* jelenség. Ezek

a lehetőségeket a szakirodalom is tárgyalja. Megkülönböztettem továbbá egy negyedik és ötödik gondolkodási és fogalmi modellt is. A negyedik szerint, ami bizonyos értelemben az első inverze, a Shoáh a népiértás prototípusa; egy lehetséges ötödikben pedig –, melyet a szakirodalom jeles képviselőjével, Yehuda Bauerrrel sok tekintetben egyetértve magam is vallok (s amely vegyíteni próbálja az „univerzális” és az „unikális” jellemzőket) – a zsidó nép elleni, Holokausztnak nevezett népiértásnak és a más népeket célba vevő népiértásoknak vannak közös vonásai, miközben mind az előbbinek, mind az utóbbiaknak vannak egyedi jellemzői is.

Tárgyaltam a *közigazgatás holokausztban játszott szerepét*, elsősorban annak a szerepnek az elemzése révén, amit Zygmunt Bauman lengyel szociológus a bürokráciának tulajdonít. E tekintetben arra a következtetésre jutottam, hogy az egyes szociológiai elméletek különbségei – így egy konkrét esetben Baumann és az angol Paul du Gay elméletei közötti különbségek – lényegében *hangsúlybeli* különbségek, melyek a történettudomány nagy koncepcionális vitáival, így adott esetben az ún. intencionalizmus vs. funkcionálizmus vita kérdéseivel állnak kapcsolatban.

A magyarországi holokauszt elemzésében kitértem a *bürokratikus antiszemitizmus* kifejezéssel leírt jelenségekre, s úgy láttam, hogy e kifejezés valós tényekre utal, bár közigazgatás-tudományi szempontból kissé pontatlanul.

Végül megvizsgáltam, hogy a *bűnöző állam* fogalma elméletileg használható fogalom-e. E kifejezést az erőszak etnikai célok érdekében történő jogtalan felhasználásának legsúlyosabb esetei – így az apartheid, az etnikai tisztogatás és népiértás esetén – egyesek használják, míg mások szenvedélyesen elvetik. E tekintetben arra jutottam, hogy *történelmi*, általános *szociológiai*, később *kriminológiai* értelemben a fogalom használható (és az is kijelenthető, hogy az állam bűncselekményt követhet el), *jogi* és *nemzetközi jogi* értelemben azonban e kifejezés mögött mély ellentmondások húzódnak meg. A jelenség vizsgálatában adódó ezen különbségek a lehetséges perspektívák különbségei.

V.

Végül, a dolgozat végén röviden és tézisszerűen összefoglaltam vizsgálódásaim eredményeit és a kutatást illetően további felvetésekkel éltem.

A SZERZŐNEK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓI

1. A bürokrácia és a holokauszt kapcsolata. A XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Társadalomtudományi Szekciójába benyújtott pályamunka, amely Szociológia I. tagozatban díjat kapott [absztrakt]. In: *XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Társadalomtudományi Szekciója. A szekcióba benyújtott pályamunkák összefoglalói* [Kaposvár, 2013. április 8-10.]. Szerk.: Molnár Gábor – Györfi Veronika. Kaposvár, Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, 2013. 294.
2. A holokauszt és a közigazgatás Magyarországon (1944). Általános értékelés és esettanulmány. *Acta Humana*. Új folyam 2. évf. 2014/2. szám 51-67.
3. Kollektív emlékezet és történelem. In: *[A] Nemzeti Köszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola 2014/15-ös Kutatói Fórumának tanulmánykötete*. Szerk.: Gulyás Éva, Maróti Dávid, Máthé Réka Zsuzsánna, Somogyi Renáta, Sőreg Krisztina, Szinay Ildikó. Budapest, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Közigazgatástudományi Kar, 2015. 47-54.
4. Szerkesztett mű: *Nemzeti Köszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola 2014/15-ös Kutatói Fórumának tanulmánykötete*. Szerk.: Gulyás Éva, Maróti Dávid, Máthé Réka Zsuzsánna, Somogyi Renáta, Sőreg Krisztina, Szinay Ildikó. Budapest, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Közigazgatástudományi Kar, 2015. 316. [társszerkesztőként] ISBN: 978 615 5057 53 3

5. A migráció jogi aspektusai és társadalmi-kulturális hatásai [konferencia-beszámoló]. *Kisebbségkutatás*. 25. évf. 2016/4. szám 140-150.
6. A migráció és az idegenellenesség fokozatai – egy xenofóbia-skála lehetősége. *Acta Humana*. Új folyam. 2016/4. szám 33-47.
7. A holokauszt Békés megyei történeteiből [recenzió]. *BUKSZ. Budapesti Könyvszemle*. 28- évf. 2016/1. 71-73.
8. Magyar és német tapasztalatok a xenofóbia terén az eltérő állami megközelítések tükrében. *Polgári Szemle*. 13. évf. 2017/1-3. szám 387-393.
9. The role of public administration in the Hungarian Holocaust: General assesment and case study in historical social psychology. *Central European Papers*. 4. évf. 2016 [2017]/2. szám 80-99.
10. Verschiedene Ansätze zur Xenophobie Anhand ungarischer und deutscher Erfahrungen. *Grotius*. 2017/tavaszi. 1-8.
11. A nemzetállam fogalmának változásai. *Jog. Állam. Politika. Jog- és Politikatudományi Folyóirat*. 10. évf. 2018/2. szám 59-86.
12. Nationale Einheit oder ethnische Vielfalt? Die poliethnischen Politiken und Homogenisierungspolitiken. *Studia Juridica et Politika Jaurinensis*. 2018/1. sz. [megjelenés alatt].
13. Az egység ára. Az etnikai tisztogatás kétféle felfogása. In: A jövő közigazgatás-tudománya. A Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola doktoranduszainak jubileumi tanulmánykötete. Szerk.: Méhes Tamás – Téglási András. Budapest, 2018. 46-74. [megjelenés előtt]
14. Etnocídium. Tisztázó észrevételek egy gyakran használt fogalomhoz. *Kisebbségkutatás*. [megjelenés előtt]
15. Az etnikai tisztogatásról. *Jogelméleti Szemle*. 2018/3. szám. [megjelenés előtt]
16. A bűnöző államról és az állami bűncselekményről. *Jogelméleti Szemle*. 2018/4. szám [megjelenés előtt]
17. A genocídium fogalmának változásai. Gondolatok az 1948-as genocídium egyezmény 70. évfordulóján. *REGIO. Kisebbség Kultúra Politika Társadalom*. 2018/3. szám. [előkészületben]

